

FILOZOFIA UNEI
VIEȚI SIMPLE

Jérôme Brillaud, lector la Universitatea din Manchester, a publicat în 2011 volumul *Sombres Lumières: essai sur le retour à l'antique et la tragédie grecque au dix-huitième siècle*, precum și eseuri despre filozofia și literatura modernă timpurie. Pentru activitatea sa din învățământ, a fost distins cu mai multe premii, printre care The Harvard University Certificate of Distinction in Teaching, The Board of Trustees Teaching Award și Rewarding Exceptional Performance Award.

JEROME BRILLAUD
FILOZOFIA UNEI
VIEȚI SIMPLE

Traducere din limba engleză
de Simina Bălășoiu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Alexandru Anghel
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Filotheia Bogoiu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Artprint

Jérôme Brillaud
A Philosophy of Simple Living
Copyright © Jérôme Brillaud 2020
First published by Reaktion Books, London, 2020

© HUMANITAS, 2023, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Brillaud, Jérôme
Filozofia unei vieți simple / Jérôme Brillaud;
trad. din engleză de Simina Bălășoiu. – București:
Humanitas, 2023
Conține bibliografie
ISBN 978-973-50-7898-0
I. Bălășoiu, Simina (trad.)

1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Pentru Ethan

CUPRINS

Introducere: Ce preț are un nume?	9
1. Începuturile simplității	25
2. Umblând în simplitate	54
3. „Darul de-a fi simplu“	87
4. Reforma simplității	117
5. Simplitatea pe înțelesul tuturor	146
Concluzie: O voce simplă	179
Mulțumiri	187
<i>Note</i>	189
<i>Bibliografie</i>	209

INTRODUCERE

CE PREȚ ARE UN NUME?*

Un gen de viață simplu este dificil astăzi, este nevoie de mult mai multă reflecție și spirit inventiv decât cel pe care-l au oameni poate foarte inteligenți. Cel mai cinstit dintre ei va mai zice poate: „N-am vreme să reflectez atât la această chestiune. Genul de viață simplu e pentru mine un scop prea nobil, vreau să aștept până ce oameni mai înțelepți decât mine îl găsesc.“
— Friedrich Nietzsche, *Călătorul și umbra sa*¹

Pentru mulți, confuzia și nesiguranța nasc dorința de simplitate, care, la rândul ei, conduce la nevoia zadarnică de întoarcere la valorile de bază și la credințele fundamentale. Cu toate acestea, în lumea de azi, simplitatea a devenit un vis inutil, ce nu mai poate fi împlinit.
— Mark C. Taylor, *The Moment of Complexity*²

Această carte se adresează celor care continuă să creadă că a duce o viață simplă nu înseamnă nici doar unul din acele scopuri grandioase pe potrivă înțelepților, nici un simplu vis cu ochii deschiși. Altfel spus, ar putea fi un sâmbure de adevăr în afirmația lui Nietzsche, dar numai dacă aspirația unei vieți simple țintește atât de sus, încât

* În original „What’s in a name?“, replică din piesa lui William Shakespeare *Romeo și Julieta*: „Ce preț are un nume? Trandafirul, / Oricum i-ai spune, tot așa-și împarte / Mireasma dulce“, trad. de Virgil Teodorescu, în William Shakespeare, *Opere complete*, vol. 5, Editura Fundației Naționale pentru Știință și Artă, București, 2016, p. 58 (n. tr.).

simplitatea trebuie să rămână un ideal, și numai dacă suntem dispuși să lăsăm în seama înțelepților, oricare ar fi ei, sarcina de a reflecta asupra unui mod de viață simplu. Dar noi nu trăim într-o vreme a scopurilor de neatins și nici a acceptării pasive a ideilor. Există suficiente dovezi care ne arată că orbirea tipică donquijotismului nu sfârșește bine; pasivitatea nici ea nu prevestește ceva bun. Vremea în care trăim este o vreme a acțiunii. Această carte s-a născut din convingerea că o viață simplă – sau mai simplă – nu este doar posibilă, ci și de dorit, pentru că, printre altele, reprezintă viața pe care ne-o alegem.

Mai e ceva care m-a motivat să scriu aceste pagini. De mii de ani, au existat oameni care s-au dedicat vieții simple. Unii dintre ei s-au retras din lume pentru a trăi astfel; alții au atins un grad de simplitate activă aproape de martiriu; iar alții au ales să scrie cărți sau să pună bazele unei filozofii a simplității, în timp ce foarte mulți au trăit o viață simplă fără să și-o asume explicit sau să dea dovadă de vreo erudiție. Simplitatea vieții lor, concepțiile lor despre viața simplă, precum și ideile sau teoriile lor au inspirat cartea de față. Aceste vieți, dintre care unele sunt pur și simplu excepționale, stau mărturie pentru marea varietate de experiențe și de idei cuprinse în sintagma *viață simplă*. Unele teme comune se nasc din teoriile și practica simplității; cu toate acestea, nu am avut intenția să dezvolt o teorie generală sau să scriu o mare poveste despre viața simplă. Pentru a studia „neutrul“, Roland Barthes a ales să compare sensurile termenului – să îl numească mai degrabă decât să îl definească.³ Intenția mea a fost una similară. O definiție normativă a traiului în simplitate care să stabilească niște reguli culminând cu o listă de lucruri de bifat ar fi ceva limitativ. Mai curând mă interesează manifestările

variate ale vieții simple în diferite momente ale istoriei, diferitele tipuri de experiențe trăite și discursuri care au de-a face cu *viața simplă*. „Se pare că de simplitate nu ne putem apropia decât indirect, pe alte căi decât prin ea însăși“, afirma André Comte-Sponville în *Mic tratat despre marile virtuți*.⁴ Cartea mea poate oferi exact acest lucru: o abordare indirectă a simplității așa cum se manifestă ea în viața trăită simplu.

Sintagma *viață simplă* adună laolaltă ideile de trăire, de viață și de simplitate. Luată împreună și la prima vedere, aceste trei idei par a se lega ușor, formând un lanț causal logic: trăirea în simplitate conduce la o viață simplă. Totuși, cele trei idei nu coexistă într-o armonie perfectă în această sintagmă. De fapt, disparitatea dintre viață și simplitate nu a fost niciodată mai clar marcată ca acum. Iar, după cum știm, *trăirea* presupune mai mult decât a fi viu. Distincția dintre *trăire* și *viață* are o istorie lungă și complicată. În cercetările lor asupra naturii vieții, filozofii greci, de la Thales până la Aristotel, au încercat să identifice principiile generale care animă toate ființele vii. Au ajuns la concluzii diferite. În secolul al VI-lea î.Cr., Thales, de pildă, a descoperit că apa este *arché*, sau unica origine și principiul neschimbător al tuturor lucrurilor; pentru Anaximene, aerul are acest rol. Pentru Descartes, în secolul al XVII-lea, viața izvora din interacțiunea dintre mecanismele fizice și minte. Împotriva unei viziuni mecaniciste asupra vieții s-au pronunțat adepții vitalismului din epoca de început a modernității, care susțineau că viața este activată de un principiu non-fizic. Astăzi, viața este în general înțeleasă ca un sistem complex care se întreține, se construiește și se reproduce singur. Organismele vii supuse selecției naturale răspund mediului complex în care se nasc. Biologia

moleculară ne furnizează astăzi răspunsuri care, se pare, transformă în ceva desuet vechea întrebare filozofică: „Ce este viața?” Ideea care domină comunitatea științifică este cea potrivit căreia complexitatea vieții nu se poate reduce la un singur principiu. Pe de altă parte, noțiunea pare să-i determine pe mulți oameni obișnuiți să renunțe la efortul de a o înțelege: „Viața este atât de complexă! Să lăsăm înțelegerea ei pe seama oamenilor de știință.” Consensul științific, acapararea și sistematizarea cunoașterii, precum și respingerea întrebărilor legate de viață subminează în mod periculos ideea și chiar posibilitatea de a duce o viață simplă. Dacă viața este complexă la nivelul biologiei, poate fi ea trăită în simplitate? Oare viața trăită simplu ține de teoriile născocite ale trecutului? Oare viața și simplitatea sunt cu adevărat ireconciliabile?

Timp de secole, cercetătorii științelor naturii s-au întrebat dacă viața este guvernată de reguli simple. „Povestea științei este cea a unor revoluții repetate ale concepției noastre despre simplitate”, scriau Jack Cohen și Ian Stewart în cartea lor *The Collapse of Chaos: Discovering Simplicity in a Complex World* („Prăbușirea haosului: descoperirea simplității într-o lume complexă”).⁵ Până recent, simplitatea unei teorii științifice era criteriul pentru a fi acceptată sau respinsă. Reducționismul a fost multă vreme și va continua să fie mărul discordiei pentru cercetătorii și istoricii științei în cuvintele celebre ale lui Isaac Newton, „Căci, natura este simplă și nu face lux cu cauze superflue ale lucrurilor.”⁶ Totuși, deja din secolul al XVIII-lea, cercetătorii își puneau întrebări în legătură cu validitatea simplității înțelese ca virtute epistemologică. Georg Christoph Lichtenberg, fizician german cunoscut pentru descoperirea principiilor de bază ale copierii

xerografice, dar și pentru aforismele sale, afirma provocator: „Simplitatea nobilă a naturii este adeseori doar simplitatea ca atare a celui care crede că o vede.”⁴⁷ Universul lui Newton și metoda lui Descartes, ambele bazate pe principiul simplității, au fost considerate de unii filozofi ai naturii din secolul al XVIII-lea ca fiind fondate pe niște prejudecăți.

Una dintre cele mai convingătoare și scrupuloase provocări la adresa simplității carteziene a fost lansată de filozoful francez Gaston Bachelard la începutul secolului XX. Pentru Descartes, un enunț sau un fenomen trebuie să fie evident pentru a fi simplu. Bachelard spune că nu există fenomene simple, ci că fiecare fenomen este compus dintr-o țesătură de relații. În consecință, nu există nimic din ceea ce se numește natură simplă sau substanță simplă: o substanță este mai degrabă o rețea de atribute. El adaugă că nu există ceea ce se numește *idei simple*, pentru că nici o idee nu poate fi înțeleasă decât dacă este integrată într-un sistem complex de gânduri și experiențe. Pentru Bachelard, nu există simplitate *per se*; există doar simplificări. În vreme ce pot avea anumite valori euristice sau pedagogice, ideile simple nu pot sluji ca bază pentru cunoașterea științifică sau pentru cunoașterea adevărului. În cuvintele lui Bachelard, „ideile simple sunt de fapt simplificări ale unor adevăruri mai complexe.”⁴⁸ În 1928, el afirma că simplitatea nu este niciodată o stare a lucrurilor, naturale sau de alt fel, ci o stare a minții, aducându-ne aminte astfel de ideile fizicianului german Georg Christoph Lichtenberg. Un lucru e considerat simplu nu fiindcă este simplu, ci este simplu fiindcă așa e considerat.⁹ Pentru Bachelard și mulți alții care i-au urmat, simplitatea este un sistem de credințe eronate susținut fără rezerve de minți neștiințifice. El nu a pus

însă capăt dezbaterii. Lawrence B. Slobodkin, unul dintre precursorii ecologiei moderne, a afirmat că „nici un organism nu răspunde complexității depline a mediului său”.¹⁰ Simplificăm lucrurile când ascultăm, simțim și privim.¹¹ Fie că este un element constitutiv al vieții biologice sau o născocire a imaginației noastre bogate – științifice sau nu –, simplitatea ne afectează în moduri care depășesc domeniul abordat de acest studiu. Este suficient să ne oprim la concluzia provizorie potrivit căreia viața este complexă, iar percepțiile noastre asupra ei s-ar putea să rezulte din simplificări ce compromit în mod semnificativ înțelegerea holistică a vieții înseși.

În vreme ce științele naturale se ocupă de viața de ordin biologic, filozofia și-a îndreptat atenția în mod tradițional spre ceea ce numim „viață bună”. Viața bună constituie *telos*-ul eticii, care reglementează comportamentul individual. Este, de asemenea, idealul către care se presupune că se îndreaptă politica. Încă din primele pagini ale *Politicii*, Aristotel ia în considerare corelația dintre viața biologică, descrisă ca „viață”, și „viața bună”: „Comunitatea deplină, pentru a spune astfel, formată din mai multe sate, este cetatea, care atinge limita totalei autarhii și care se creează în vederea vieții, deși dăinuie în vederea vieții bune.”¹² În acest exemplu și mai departe în *Politica*, viața cea bună (*bios*) se naște din nevoile elementare ale vieții (*zoē*).¹³ Deși viața politică derivă din această „viață elementară”, vechii greci i-au interzis masiv prezența în politică, restrângând-o la *oikos*, casă. Giorgio Agamben vede în această excludere una dintre diferențele existente între ideile antice și cele moderne referitoare la democrație:

O caracteristică a democrației moderne, în opoziție cu cea clasică, este aceea că prima se prezintă de la început ca o justificare

și o eliberare a lui *zoē*, încercând în mod constant să-și transforme propria viață elementară într-un mod de viață și să găsească, pentru a spune așa, partea de *bios* din *zoē*.¹⁴

Transformarea „vieții elementare“ într-un mod de viață organizat nu este nici pentru individ, nici pentru comunitate un proces de asimilare lin, cu un rezultat clar. Uneori, acest proces a condus, în mod paradoxal, la supunerea și anihilarea vieții biologice de dragul unei „vieți mai bune“. Dezastrele ecologice rezultate de pe urma deciziilor politice furnizează multe exemple de distrugere a vieții umane și non-umane. Înregistrarea ADN-ului copiilor cu un comportament ce are un potențial de evoluție către acțiuni criminale este un exemplu de politizare a vieții biologice studiat de Agamben. În astfel de cazuri, viața este expusă la săvârșirea de potențiale acte violente prin intermediul puterii politice.

Politica vieții – sau „biopolitica“ –, și anume crearea, reglementarea și distrugerea vieții în numele vieții înseși, reprezintă o aporie pentru democrațiile moderne. Conflictul vizibil dintre cele două aspecte ale „vieții“ – viața văzută ca un sistem complex, mereu schimbător, și viața cea bună, văzută ca un sistem politic complex care aspiră la stabilitate – nu va dispărea prea curând. În realitate, sistemele politice și-au justificat existența și metodele prin recursul la caracterul pretins natural al nevoilor pe care, de fapt, le produc și le promovează. Dacă proprietatea privată s-ar găsi ca atare în natură, atunci cu siguranță capitalismul ar fi ceva natural. Tensiunea reală dintre idealul fabricat și prezentat ca necesar pentru viața comunității și viața care nu se lasă descrisă în mod empiric sau cercetată din punct de vedere științific rămâne o problemă nerezolvată.